

Textele sînt însoțite de o prefață, în care editorii se ocupă de autorii cărților menționate, de manuscrise, de edițiile anterioare ale textelor. Textele sînt prevăzute cu apparatus criticus, dar nu au testimonia.

Spre a ilustra atitudinea autorilor față de problemele pe care le ridică tradiția manuscrisă, vom da cîteva exemple. În *Liber de uiris illustribus*, în capitolul Tiberius Gracchus, citim: *Octavio collegae intercedenti nouo ezemplo magistratum abrogauit*, subînțeles *Tiberius Gracchus*. Traducerea: « A anulat magistratura lui Octavius, colegul său, care i se opunea ». Manuscrisele din grupa B au *collega intercedente*, iar manuscrisele din grupa A, la care se alătură și Andreas Schott, în ediția sa din 1579, prezintă lecțiunea *collegae intercedenti*. E. Keil, în edițiile din 1850 și 1872, propune lecțiunea *collega intercedente <ei>*. După cum se vede, Pichlmayr și Gründel au preferat lecțiunea *collegae intercedenti*, dată de manuscrisele din grupa A (= Gudianus, 84, din secolul al IX-lea, și Gudianus 138, din sec. XI), care sînt cele mai bune. Evident că lecțiunea aleasă de Pichlmayr — Gründel este cea mai clară, deoarece prin dativul *collegae intercedenti* arată cui a răpit Tiberius Gracchus magistratura. Este lecțiunea cea mai logică. Totuși, E. Keil, ținînd seama de faptul că în limba latină sînt adesea cazuri cînd cititorul trebuie să deducă din context anumite lucruri, a încercat o conciliere între păstrarea ablativului absolut *collega intercedente* și arătarea persoanei și a propus introducerea pronumelui <ei>, care ar fi putut scăpa copiștilor. Fără să tăgăduim valoarea manuscriselor din grupa A, nu putem totuși să nu subliniem valoarea lecțiunii dificililor: *collega intercedente*.

În capitolul Marcus Tullius Cicero toate manuscrisele au: . . . *post Rhodum petiit, ubi Molonem Graecum rhetorem tum disertissimum magistrum habuit*. Pe bună dreptate ediția de față păstrează această lecțiune, împotriva lui Markland, care propune: . . . *Graecorum rhetorum*. Într-adevăr, adverbul *tum* face inutilă prezența unui complement al superlativului, cu atît mai mult cu cît nici autorul acestei cărți nu putea să-și ia răspunderea că Molon era cel mai elocvent dintre autorii greci.

Aceeași prudență o arată autorii păstrînd, în *Epitome de Caesaribus*, 1, 24, lecțiunea: *Nam poetam Ouidium, qui et Naso, pro eo, quod tres libellos amatoriae artis conscripsit, exilio damnauit*, contra lui Opitz, care propunea: (*irreuocabili*) *exilio*. Este mai mult ca sigur că autorul acestui capitol nu s-a gîndit, cînd a redactat textul, la ce fel de exil a fost condamnat Ovidius.

Aceste exemple sînt suficiente spre a arăta prudența de care dau dovadă autorii în alegerea lecțiunilor, ceea ce mărește considerabil valoarea ediției.

N. I. Barbu

SCRIPTORES HISTORIAE AVGVSTAE edidit Ernestus Hohl. Editio stereotypa correctionior. Addenda et corrigenda adiecerunt Ch. Samberger et W. Seyfarth (Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Latinorum Teubneriana). Lipsiae, in aedibus B. G. Teubneri, 1965. Vol. I—II, XXI—310 + 308 p. in 16°.

Dacă se exceptează edițiile parțiale — însoțite sau nu de comentarii — a citorva vieți de împărați sau uzurpatori, *Historia Augusta*, în întregul ei, a cunoscut în ultimul veac abia patru editori: Jordan-Eyssenhardt (1864), Hermann Peter (1865, 21884), David Magie (1921, 21930) și Ernst Hohl (1927, 21955). Istoric mai mult decît filolog, și istoric al Imperiului mai degrabă decît al altei epoci din trecutul Romei, cel din urmă era în măsură a face să beneficieze ediția

sa nu numai de rezultatele unei atente scrutări a tradiției manuscrise (studiată într-o serie de contribuții valoroase, începînd cu articolele din Klio, XIII, 1913 și XVIII, 1918), dar și de cunoașterea adincită a oamenilor și a împrejurărilor din perioada dintre Hadrian și Diocletian. Aceasta explică primirea favorabilă rezervată lucrării încă de la apariție, acesta e poate și motivul pentru care, în ultimii patruzeci de ani, nimeni n-a încercat să întocmească o ediție nouă, menită să înlocuiască pe a învățatului german.

Ca în cazul edițiilor Peter și Magie, la baza textului lui Hohl din 1927 (esențialmente același și în 1955) stătea un *codex Palatinus 899* (P), părintele unei familii bogate de manuscrise, a căror stemmă o schițase din 1913. Spre deosebire de predecesori, însă, ultimul editor atribuie o oarecare valoare și o poziție independentă manuscriselor din clasa Σ, în legătură cu care făcea presupunerea că ar deriva dintr-un original tot atît de vechi ca P, în unele privințe mai apropiat de arhetipul comun. Opinia din urmă n-a găsit asentimentul lui Magie, care, în ambele sale ediții, respingînd ca neconvingătoare argumentarea lui Hohl, se oprea la încheierea: « for the present... any constitution of the text must be based on the readings of the *Codex Palatinus* ». Dar scepticismul învățatului american (și el, ca și emulul său german, mai mult istoric decît filolog) n-a împiedicat succesul ediției Hohl, a cărei bună primire din partea specialiștilor se vedește și în retipăririle din 1955 și 1965.

Zic retipăriri, și nu ediții noi, în înțelesul propriu al cuvîntului, pentru că în realitate e vorba de același text, reluat întocmai în 1955 și prea puțin modificat de Samberger și Seyfarth, a căror principală contribuție la îmbunătățirea ediției a II-a stă în întocmirea — la sfîrșitul fiecăruia din cele două volume — a unor liste de lecțiuni noi, spicuite în publicații posteroare morții lui Hohl. Cu același prilej, se aduc și o serie de îndreptări și completări aparatului critic al predecesorului, dintre care unele notate chiar de acesta pe exemplarul său de lucru.

Despre conjecturile acestea noi, în ansamblu, se poate spune că, fără să fie neglijabile, sînt puțin convingătoare, cu excepția puținelor cazuri cînd mărturii epigrafice au venit să infirme sau să confirme exactitatea unei lecțiuni diferite de a manuscriselor (astfel, în *Vita Gall. 5,2: Fausiano* pentru *Faustiano* în P și Σ; tot așa, în *Vit. Pert. 10,2*, unde, după *Fabiae... filius*, mi se pare că trebuie reținută propunerea lui Stein: *Fabiae Plautique filius*). Nu o dată e vorba de lacune insanabile, pe care exegeții se întrec să le întregescă potrivit cu preferințele proprii; alteori, pornind de la cercetările lui H.—L. Zernial, se sugerează păstrarea sau înlocuirea unor forme verbale... *propter clausulam*; în sfîrșit, nu lipsesc propunerile de citiri inspirate de dorința de a pune de acord un text defectuos cu datele sigure ale unor discipline speciale, ca istoria dreptului, a armatei, a religiiilor ș.a.m.d. Spațiul îmi lipsește pentru a da în această privință prea multe exemple. Notez, oricum, din multele înregistrate în apendici criticii ai celor două volume, în *Had. 13,1: Philopappique* (Oliver) pentru *Philippique* mss.; tot acolo, în lacuna epigramei lui Florus (16,3): *lalitare per Sabaeos* (Clausen); în *Vita Sev. 3,6: Massyam* (Thomsen), pentru *Massiliam*, lecțiune vădit defectuoasă a manuscriselor; ceva mai departe (4,5): *fundum Vesentanum* (Hammond), pentru *fundum in Venetia* (Salmasius) (din *in Venetiam* mss.). De reținut mi se pare și sugestia lui Lindsay de a citi în *Ant. Diad. 4, 6*, în loc de ininteligibilul *panthagathi* în domo patris eius nidum posuerant, *pantigati* și cele ce urmează, cu referire la *Corpus Gloss.*, p. 183, care dă pentru *pantigatum* înțelesul de « cocoș de pădure ».

În ciuda multelor adnotări inconcludente, destinate numai să completeze aparatul succint, în așteptarea adevăratului comentariu filologic și istoric pe care singură munca unei echipe de cercetători l-ar putea întocmi, munca ultimilor îngrijitori ai textului nu va fi fost fără folos: mulțumită lor ediția Hohl va continua să aducă multă vreme încă serviciile pe care de patruzeci de ani încoace n-a încetat să le ofere științei.